

Lääkkö Venla

Haastavan käytöksen ennaltaehkäisy ja tukitoimet

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Luokanopettajan tutkinto-ohjelma
19.4.2022

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää mitkä tekijät vaikuttavat haastavaan käytökseen ja mitä ennaltaehkäisyn keinoja ja tukitoimia opettajalla on haastavaan käytökseen. Tutkielma on toteutettu narratiivisena yleiskatsauksena, joka yhdistää aiemmat tutkimustulokset helppoluokkiseksi kokonaisuudeksi.

Opettajat kohtaavat päivittäin lapsia, jotka käytöksellään vaikeuttavat opettajien työtä ja oppilaiden haastava käyttäytyminen onkin yksi suurimmista haasteista tällä hetkellä koulumaailmassa. Haastavan käytöksen takana on useita eri tekijöitä, ja ne liittyvät niin lapsen itseensä kuin hänen elinympäristöönsä. Lapsen itseensä liittyviä riskitekijöitä, jotka lisäävät riskiä haastavalle käytökselle, ovat lapsen temperamentti, puutteelliset tunnetaidot, käytöstä selittävät diagnoosit kuten ADHD, uhmakkuushäiriö sekä käytöshäiriö. Lapsen elinympäristöön liittyviä riskitekijöitä ovat perhe, vanhemmuuden laatu, asuin- ja kouluympäristö sekä kulttuuri. Muita riskitekijöitä ovat oppimisvaikeudet, autismin kirjo, heikko itsetunto, masennus tai stressi.

Tutkielman keskeisin tulos on, että mikään yksittäinen tekijä ei itsessään välttämättä johda haastavaan käytökseen, vaan siihen vaikuttaa monet tekijät ja niiden yhteisvaikutus. Haastavaa käytöstä voidaan ennaltaehkäistä positiivisen pedagogiikan ja tunnetaito-opetuksen avulla. Opettaja voi omalla toiminnallaan ehkäistä haastavaa käytöstä luomalla luokkaan tietyt säännöt ja struktuurin sekä myönteisen luokkailmapiirin. Tukikeinoina toimii kolmiportainen tuki ja oppilashuolto. Opettajien on hyvä tiedostaa ja ymmärtää käytöksen takana vaikuttavat tekijät, jotta he osaavat toimia oikein haastavissa tilanteissa ja antaa tarvittavaa tukea haastavasti käyttäytyville oppilaille. Tutkielmani luotettavuutta lisää lähteiden monipuolinen käyttö ja niiden huolellinen valinta.

Avainsanat: ennaltaehkäisy, haastava käytös, positiivinen pedagogiikka, tukitoimet, tunnetaidot

Sisältö

1 Johdanto	4
2 Tutkimuksen toteutus	5
2.1 Tutkimuskysymykset perusteluineen.....	5
2.2 Kirjallisuuskatsaus tiedonhankintamenetelmänä	5
3 Haastavaan käytökseen vaikuttavia tekijöitä	7
3.1 Haastavan käytöksen määrittely	7
3.2 Ulkoiset tekijät.....	8
3.2.1 <i>Perhe</i>	9
3.2.2 <i>Ympäristö ja kulttuuri</i>	10
3.3 Sisäiset tekijät	11
3.3.1 <i>Temperamentti</i>	11
3.3.2 <i>Käytöstä selittävät diagnoosit</i>	12
3.3.3 <i>Tunnetaidot</i>	13
3.4 Muut tekijät, jotka lisäävät riskiä haastavalle käytökselle	14
4 Haastavan käytöksen ennaltaehkäisy	15
4.1 Positiivinen pedagogiikka.....	15
4.2 Tunnetaidot.....	17
4.3 Opettajan toiminta luokassa.....	19
4.3.1 <i>Säännöt</i>	19
4.3.2 <i>strukturointi</i>	20
5 Haastavan käytöksen tukitoimet	21
5.1 Kolmiportainen tuki.....	21
5.2 Puuttuminen.....	22
5.3 Oppilashuolto.....	23
6 Johtopäätökset	25
6.1 Mitkä tekijät vaikuttavat lapsen haastavaan käytökseen?	25
6.2 Miten opettaja voi ennaltaehkäistä lapsen haastavaa käytöstä ja tukea haastavasti käyttäytyvää lasta?.	26
7 Pohdinta	28
Lähteet	29

1 Johdanto

Tutkielmani aiheeksi valikoitui haastava käytös, sen ennaltaehkäisy ja tukitoimet sekä toiminta haastavassa tilanteessa. Tutkielmassani perehdyn haastavaan käytökseen, siihen mitä se on ja mitkä kaikki tekijät siihen vaikuttavat. Tutkielman tarkoituksena on löytää keinoja, joilla opettajat voivat ennaltaehkäistä haastavaa käytöstä. Lisäksi paneudun keinoihin, joita opettajalla on haastavan tilanteen kohdatessa.

Opettajat kohtaavat päivittäin lapsia, jotka vaikeuttavat käytöksellään sekä opettajien omaa että muiden koulutyötä (Laajasalo, 2016). Lanas ja Brunila (2019) viittaavat artikkelissaan tutkimukseen, jonka mukaan lähes kolmasosa opettajista kokee menettävänsä melko paljon aikaa käyttäytymiseen liittyvien ongelmien vuoksi ja oppilaiden haastava tai häiritsevä käyttäytyminen on yksi suurimmista haasteista tällä hetkellä. Kansainvälisessä vertailussa työrauhan toteuttamisessa ja edistävän käyttäytymisen ylläpitämisessä suomalaiskoulujen tulokset jäävät häntäpäähän (Karhu, 2018).

Haastavan käytöksen takana voi olla useita erilaisia tekijöitä ja on tärkeää muistaa, että käytöksen takana on aina jokin viesti. Jotta käytökseen voidaan vaikuttaa, täytyy ymmärtää käytökseen vaikuttavat tekijät. (O'Regan, 2013, s. 8.) Myös käyttäytymisen vaikeuksien varhainen tunnistaminen on tärkeää, sillä on huomattavasti helpompaa järjestää tukitoimia varhaisessa vaiheessa, ennen tilanteen pitkittymistä (Karhu, 2018).

Valitsin tämän aiheen, koska tutkielmalla on merkittävää henkilökohtaista hyötyä tulevassa ammatissani. Tulevassa ammatissani tulen varmasti törmäämään tilanteisiin, joissa kohtaan haastavasti tai häiritsevästi käyttäytyviä oppilaita. Haluan ymmärtää käytöksen takana olevat asiat ja siihen vaikuttavat tekijät mahdollisimman hyvin, jotta osaan toimia tilanteissa oikealla tavalla. Opettajana haluan myös olla ennaltaehkäisemässä oppilaiden haastavaa käytöstä ja tuke-
massa heitä jo varhaisessa vaiheessa, kun ongelmia ilmenee.

2 Tutkimuksen toteutus

Tutkielmani perustuu aiempiin tutkimuksiin aiheesta ja tässä kandidaatin tutkielmassa en kerää itse uutta tietoa tutkittavilta. Laadullisen tutkimuksen voi toteuttaa myös sekundaariaineistoon perehtymällä sen sijaan, että keräisi kokonaan uutta (Eskola & Suoranta, 1998, s. 86). Tutkielman toteutuksen olen aloittanut tutustumalla aiempiin tutkimuksiin laajasti ja keräämällä mahdollisimman kattavan kuvan aiheesta.

2.1 Tutkimuskysymykset perusteluineen

Tutkimuksen tarkoituksena on saavuttaa ymmärrys siitä, mitkä tekijät vaikuttavat lapsen haastavaan käytökseen eli miksi lapsi käyttäytyy tietyllä tavalla. Lisäksi tavoitteena on löytää vastauksia, miten opettaja voi ennaltaehkäistä haastavaa käytöstä, ja miten hänen tulisi tukea haastavasti käyttäytyviä oppilaita. Pyrin syventämään niin omaa kuin lukijoidenkin ajatusta lasten haastavasta käytöksestä.

Tutkielmassani etsin vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitkä tekijät vaikuttavat lapsen haastavaan käytökseen?
2. Miten opettaja voi ennaltaehkäistä lapsen haastavaa käytöstä ja tukea haastavasti käyttäytyvää lasta?

Koska käyttäytymisen ongelmat ovat valitettavan yleisiä kouluissa ja ne kuormittavat huomattavan paljon opettajia ja koko kouluyhteisöä (Karhu, Paananen, Närhi, 2021, s. 8), on tutkielmani toteutuksesta hyötyä niin itselleni tulevana opettajana, kuin muillekin kouluyhteisössä työskenteleville. Käytösongelmat haittaavat myös haastavasti käyttäytyvän lapsen omaa oppimista ja ovat riski myönteiselle kehitykselle (Karhu, Paananen, Närhi, 2021, s. 8). Tämän vuoksi on tärkeää saada ymmärrys haastavan käytöksen taustalla vaikuttavista tekijöistä ja keinoja ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen.

2.2 Kirjallisuuskatsaus tiedonhankintamenetelmänä

Kirjallisuuskatsaukset jaetaan kolmeen perustyyppiin, joita ovat kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja meta-analyysi. Näistä valitsin kuvailevan kirjallisuuskatsauksen ja tarkemmin ottaen narratiivisen yleiskatsauksen, koska se sopii omaan tutkielmaani

parhaiten. Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on rakentaa kokonaiskuva tietystä aiheesta (Salminen, 2011), eli tässä tutkielmassa kokonaiskuva hahmotetaan haastavasta käytöksestä, sen ennaltaehkäisystä ja tukitoimista. Tutkielmassani käytän aiempia tutkimuksia ja kokoan niistä aineistoni, kuten narratiivisessa yleiskatsauksessa on tapana (Salminen, 2011).

Kirjallisuuskatsauksen perustyypeistä kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi yleisimmin käytetyistä. Sitä voidaan pitää yleiskatsauksena tiettyyn aiheeseen, ilman tiukkoja ja tarkkoja sääntöjä. (Salminen, 2011.) Kuvaileva kirjallisuuskatsaus koostuu aiemmin julkaistuista, tutkimusaiheen kannalta merkityksellisestä tutkimustiedosta. Usein tarkoituksena on etsiä vastauksia esimerkiksi kysymyksiin: mitä ilmiöstä tiedetään tai mitkä ovat ilmiön keskeiset käsitteet ja niiden väliset suhteet. (Kangasniemi ym., 2013.)

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on jaettu narratiiviseen ja integroivaan katsaukseen. Narratiivinen katsaus, jota itse tutkimuksessani käytän, on vielä jaettu kolmeen toteuttamistapaan: toimittukselliseen, kommentoivaan ja yleiskatsaukseen. Käytän narratiivista yleiskatsausta, jonka tarkoituksena on tiivistää aiemmin tehtyjä tutkimuksia. Opetuksen alalla narratiivista katsausta käytetään paljon. (Salminen, 2011.) Salminen (2011) kuvailee narratiivista kirjallisuuskatsausta eri tutkijoiden tutkimustuloksia yhdistäväksi, helppolukuiseksi kokonaisuudeksi, joka tuo monipuolisen ja ajankohtaisen katsauksen käsiteltävään aiheeseen. Tutkielmassani pyrin kuvaamaan asioita mahdollisimman selkeästi ja ymmärrettävästi.

3 Haastavaan käytökseen vaikuttavia tekijöitä

Haastavalle käyttäytymiselle on aina jokin syy, sillä kukaan lapsi ei käyttäydy tahallaan huonosti (Ahonen, 2017, s. 29; O'Regan, 2012, s.8). O'Regan (2012) korostaa, että on tärkeää ymmärtää nämä syyt käyttäytymisen takana, sillä sen avulla saadaan käsitys siitä, miten käytökseen voidaan vaikuttaa.

Käyttäytymisen häiriön todennäköisyydet kasvavat, mitä useampi riskitekijä vaikuttaa lapseen yhtäaikaisesti. Kun riskitekijät esiintyvät yhdessä, esimerkiksi vanhempien epäsosiaalinen käyttäytyminen, yhteiskunnan väkivaltaisuus ja vaikea temperamentti, ne saattavat lisätä todennäköisyyttä, että lapselle kehittyy häiriö käyttäytymiseen. (Kauffman & Landrum, 2013, s. 113) Mikään yksittäinen tekijä tai piirre ei aiheuta esimerkiksi lapsen aggressiivista käyttäytymistä ja tutkimuksen perusteella tiedetäänkin, että lasten ja nuorten aggressiivisen käyttäytymisen taustalla on aina useita sisäisiä ja ulkoisia tekijöitä (Röning, 2013). Tässä kappaleessa pyrin avaamaan tekijöitä, jotka osaltaan kasvattavat riskiä haastavaan tai häiritsevään käyttäytymiseen. Ensin kuitenkin määritellään, mitä on haastava käytös.

3.1 Haastavan käytöksen määrittely

Kerolan ja Sipilän (2017) mukaan haastavasti käyttäytyvä henkilö ilmaisee käytöksellään jotain, haastaa toisen henkilön tai ympäristön, jossa toiminta tapahtuu. Haastava käytös tai käyttäytymisongelma määritellään toiminnaksi, joka poikkeaa siitä, miten ihmiset tavanomaisesti vastaavassa tilanteessa toimivat (Kerola & Sipilä, 2017, s.18). Ahosen (2017) mukaan koulu- luokassa erityisesti muita ryhmän lapsia häiritsevä ulospäin suuntautunut haastava käyttäytyminen koetaan ongelmalliseksi. Haastavaa käytöstä on ennen kaikkea aggressiivisuus ja uhmakkuus, mutta myös esimerkiksi ylivilkkaus ja tarkkaamattomuus, voimakkaat tunteenpurkaukset ja voimakas vetäytyminen voidaan tulkita haastavaksi (Ahonen, 2017, s. 28).

Haastavan käyttäytymisen lista on loputon ja aina ilmaantuu uusia haastavan käyttäytymisen muotoja ja variaatioita. Arjessa haastavan käyttäytymisen muotoja ovat esimerkiksi asiattomuuksien tekeminen, tavaroiden rikkominen, toisten lyöminen, pureminen tai jatkuva puhuminen. (Kerola & Sipilä, 2017, s.22.) Kerolan ja Sipilän mukaan haastavan käyttäytymisen tunnistaminen arjen keskellä on yleensä ilmiselvää, vaikka raja normaalin ja poikkeavan välillä onkin liukuva.

Viljamaan (2009) mukaan haastava lapsi voi kärsiä neuropsykologisesta poikkeamasta, kuten aspergerista tai ADHD:sta. Haastava lapsi voi olla kuitenkin myös täysin normaali lapsi, jolla on hyvin vilkas ja voimakas temperamentti ja joka kokeilee jokaista asiaa, särkee tavaroita, ei malta odottaa vuoroaan, joutuu riitoihin, valehtelee ja varastelee. Haastavuus voi näkyä siis hyvin eri tavoin. (Viljamaa, 2009, s.31.)

Lanas ja Brunila (2019) käyttävät haastavan käyttäytymisen sijaan mieluummin termiä häiritsevä käyttäytyminen, koska häiritsevä on avoimempi käsite kuin haastava. Häiritsevän käyttäytymisen määrittelyä vaikeuttaa se, että opettajat tulkitsevat tilanteet ja olosuhteet eri tavalla. Opettaja voi esimerkiksi tulkita oppilaan käyttäytymisen häiritseväksi, jos hän yksinkertaisesti ei täytä opettajan odotuksia (Lanas & Brunila, 2019). Tässä tutkielmassani käytän pääsääntöisesti kuitenkin termiä haastava käytös, koska tutkimuksissa ja kirjallisuudessa käytetään vielä enimmäkseen sitä.

Laajasalon (2016) mukaan käytösongelmiin liittyy erilaisia riskitekijöitä ja eri riskitekijät ovat yhteydessä toisiinsa. Riskitekijät liittyvät lapsen lisäksi lapsen perheeseen ja elinympäristöön (Laajasalo, 2016). Laajasalo (2016) listaa lapsen käytösongelmia lisääviksi riskitekijöiksi esimerkiksi lapsen temperamenttitekijät kuten impulsiivisuus, neuropsykologiset poikkeavuudet toiminnanohjauksen, tarkkaavuuden ja kielellisen suoriutumisen alueilla, vanhemman mielen-terveys- ja päihdeongelmat ja lapsen kaltoinkohtelu. Myös asuin- ja kouluympäristöön liittyvät riskitekijät, kuten asuin ympäristön köyhyys ja rikollisuus sekä koulun ilmapiiriin ja käytäntöihin liittyvät ongelmat lisäävät riskiä lapsen käytösongelmiin (Laajasalo, 2016).

3.2 Ulkoiset tekijät

Haastavaan käytökseen vaikuttavina ulkoisina tekijöinä voi olla joukko perheeseen sekä asuin- ja koulu yhteisöön liittyviä riskitekijöitä (Laajasalo, 2016; O'Regan, 2012). Esimerkiksi aggressiivisuus haastavana käytöksenä voi johtua kasvamisesta perheessä tai toveripiirissä, joka suosii jatkuvasti aggressiivisia toimintamalleja. Tämä altistaa nuorta itseään toimimaan samalla tavalla. (Röning, 2013.)

3.2.1 Perhe

Koti on lasten arjessa keskeinen paikka ja sen merkitys on läsnä läpi elämän (Määttä & Rantala, 2016, s.58). Kun tarkastellaan perhettä olennaisena osana lapsen kasvuympäristöä, sillä tarkoitetaan isän, äidin ja sisarusten hyvinvointia, parisuhteen ja vanhemmuuden laatua, perheen läheisten ihmisten tukea ja perheen elinoloja ja toimeentuloa. (Määttä & Rantala, 2016, s.57.)

Vanhempien keskinäiset jatkuvat erimielisyydet tai avioeroon ja sen seurauksiin liittyvät tekijät, liiallinen päihteiden käyttö sekä mielenterveys- ja väkivaltaongelmat aiheuttavat perheessä vakavaa tuen tarvetta (Määttä & Rantala, 2016, s.70.) Jos perheessä esimerkiksi vallitsee toistuva epäsopu, väkivaltaisuutta tai vanhemman tuen puutetta, lapsi voi kokea olonsa turvattomaksi ja alkaa oireilla. On otettava huomioon, jos lapsi kasvaa perheessä ja toveripiirissä, joka suosii aggressiivisia toimintamalleja, altistaa se toistamaan näkemäänsä toimintatyyliä (Röning, 2013). Jos lapsen oireilu näkyy koulussa, pelkästään lapseen kohdistuva eriyttävä toiminta ei ole ratkaisu. Myös vanhemman ja koko perheen toiminnan tarkastelu tulisi ottaa huomioon, jotta lapselle ja koko perheelle löytyisi selviytymiskeinoja ja konkreettista apua. (Määttä & Rantala, 2016, s.81.)

Vanhemmuus on saanut runsaasti tutkimushuomiota eri tieteenaloilla. Monissa teoreettisissa viitekehyksissä korostetaan, että vanhemmuudella on tärkeä rooli lapsen kehityksessä. (Kuppens & Ceulemans, 2019.) Perheen roolista lasten ja nuorten ongelmakäyttäytymisessä on julkaistu paljon tutkimusta. Monista vanhemmuuteen liittyvistä muuttujista vanhemmuustyyliä on tutkittu eniten. (Aunola & Nurmi, 2005.) Vanhemmuustyyllillä tarkoitetaan vanhempien asenteista, käyttäytymistavoista ja ei-verbaaleista ilmaisuista koostuvaa tyyliä ja se muodostaa lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen tunnelmapiiriin. Vanhemmuustyyli ilmenee esimerkiksi, miten vanhempi huomioi lapsen tarpeita ja mielipiteitä sekä vanhempien osoittamissa tunteissa, äänensävyssä ja kehon kielessä lasta kohtaan. (Keinänen, ym., 2011.)

Diana Baumrind (1989) on käsitteellistänyt vanhemmuustyyliä kolmeen päätyyliin, joita ovat, autoritaarinen, auktoritatiivinen ja salliva vanhemmuus (Viitattu lähteessä Keinänen, ym., 2011; Leinonen, 2004). Maccoby & Martin ovat myöhemmin (1983) lisänneet malliin vielä laiminlyövän vanhemmuustyylin (Viitattu lähteessä Keinänen, ym., 2011). Autoritaarisessa vanhemmuudessa vanhempien tarjoama lämpö on vähäistä ja kontrolli korostunutta. Vuorovaikutus ei ole vastavuoroista ja lapsen toimintaan pyritään vaikuttamaan uhkailulla ja rangaistuksilla. Auktoritatiivinen vanhemmuustyyli tukee parhaiten lasten kehitystä, sillä se pitää sisällään sekä lämmön, että kontrollin. Rajat asetetaan lasta kunnioittaen ja sääntöjä ei ylläpidetä

lasta alistavia kurinpitomenetelmiä käyttäen, vaan pikemminkin lasta ohjaamalla. Sallivat vanhemmat ovat lapselle lämpimiä, mutta kontrolli ja valvonta ovat hyvin vähäisiä. Vanhemmat antavat lapsen vaikuttaa omiin päätöksiin ja ovat myötämielisiä lapsen päähänpistoille ja toiveille. Laiminlyövässä vanhemmuustyyllissä sekä lämpimyys, että kontrolli on vähäistä. (Keinänen, ym., 2011; Leinonen, 2004.)

Vanhemmuustyyleistä autoritaarinen ja laiminlyövä vanhemmuus on liitetty negatiivisiin kehitystuloksiin. Autoritaaristen vanhempien lapsilla on havaittu mm. aggressiivisuutta, rikollista käyttäytymistä, somaattisia vaivoja, masennusta ja ahdistusta. Laiminlyövien vanhempien lapset taas osoittavat mm. epäsosiaalista käyttäytymistä, itsesäätelyn ja sosiaalisen vastuun puutetta. Ongelmakäyttäytymisen kehittymistä suojaavana tekijänä on nähty auktoritatiivinen kasvatustyyli. (Kuppens & Ceulemans, 2019.)

On kuitenkin hyvä ottaa huomioon, ettei perhesuhteet yksinään anna suoraa ennustetta käyttäytymisen häiriöstä. Perheen ominaisuudet näyttävät ennustavan tunne-elämän ja käyttäytymisen kehitystä vain monimutkaisessa vuorovaikutuksessa muiden tekijöiden, kuten sosioekonomisen aseman, perheen ulkopuolisen tuen sekä lapsen iän, sukupuolen tai temperamentin kanssa. (Kauffman & Landrum, 2013, s. 113.) Tiedetään kuitenkin, että tietyt perhesuhteiden piirteet, erityisesti vanhempien epäsopu, vanhempien ankara ja epäjohdonmukainen kurinpito sekä emotionaalisen tuen puute lisäävät lasten riskiä tunne-elämän tai käyttäytymisen häiriöihin. (Kauffman & Landrum, 2013, s. 114). Kasvattajien tulisi ottaa huomioon perheen vaikutus lasten käyttäytymiseen koulussa, mutta he eivät saa syyttää yksinomaan vanhempia lasten huonosta käytöksestä (Kauffman & Landrum, 2013, s. 126).

3.2.2 Ympäristö ja kulttuuri

Asuin- ja kouluympäristöön liittyviä riskitekijöitä Laajasalon (2016) mukaan ovat tovereiden käytösongelmat, koulun ilmapiiriin ja käytäntöihin liittyvät ongelmat sekä asuinympäristön rikollisuus ja köyhyys.

Lapset, perheet ja opettajat ovat myös osa laajempaa kulttuuria, joka muokkaa heidän käyttäytymistään. Vanhemmilla ja opettajilla on taipumus omaksua arvoja ja asettaa käyttäytymisnormeja ja -odotuksia, jotka ovat yhdenmukaisia sen kulttuurin kanssa, joissa he elävät ja työsken-

televät. Lasten asenteet ja käyttäytyminen taas mukautuvat perheiden, ikätovereiden ja yhteisöjen kulttuurinormeihin. Täten käyttäytymistä arvioidessa tulee ottaa huomioon myös kulttuurinen konteksti. (Kauffman & Landrum, 2013, s. 98)

Kulttuuriin voivat kuulua arvot, tyypillinen tai hyväksyttävä käyttäytyminen, kieli ja murteet, sanattoman viestinnän mallit, tietoisuus kulttuuri-identiteetistä ja maailmankatsomuksesta tai yleisistä näkemyksistä. (Kauffman & Landrum, 2013, s. 98) Viime kädessä lähes kaikki käyttäytymisnormit ja -odotukset, ja näin ollen lähes kaikki käyttäytymispoikkeavuutta koskevat arviot, ovat kulttuurisidonnaisia. Toisin sanoen arvoarvostelut eivät voi olla täysin kulttuurivapaita. (Kauffman & Landrum, 2013, s. 100)

3.3 Sisäiset tekijät

Lapseen itseensä liittyviä riskitekijöitä ovat esimerkiksi temperamentti, ADHD, käytöshäiriö, puutteet tunnetaidoissa (Ahonen, 2017; Kokkonen, 2010 s.21–22; Käypä hoito -suositus, 2019; Puustjärvi, Voutilainen & Pihlakoski, 2018) Myös erityiset oppimisvaikeudet, autismin kirjo, heikko itsetunto, masennus tai stressi voivat lisätä riskiä käytösongelmille (O'Regan, 2012).

3.3.1 Temperamentti

Temperamentti tarkoittaa yksilön tyypillistä käyttäytymistyyliä tai tapaa, jolla ihminen toimii. Temperamenttipiirteet ilmaantuvat jo hyvin varhain, ennen kuin ympäristö on niihin ehtinyt vaikuttaa. (Keltinkangas-Järvinen, 2015, s.36.; Nurmi, 2013) Temperamentti ilmenee esimerkiksi siinä, miten ihminen reagoi uudessa tilanteessa, miten hän ilmaisee tunteitaan tai miten hän keskittyy tarkkaavuutensa samaan asiaan (Keltinkangas-Järvinen, 2015, s.37, 53). Temperamenttiin liittyviä eroja yksilöiden välillä voidaan havaita jo hyvin varhain (Nurmi, 2013).

Temperamenttipiirteitä, jotka vaikuttavat käytökseen ovat 1. aktiivisuus, 2. rytmisyys, 3. sopeutuminen, 4. lähestyminen ja vetäytyminen uudessa tilanteessa, 5. ärsykekynnys, 6. tarkkaavuuden kesto ja sinnikkyys, 7. häirittevyys, 8. mielialan laatu ja 9. mielialojen ilmaisu ja voimakkuus/ reaktioiden intensiivisyys (Ahonen, 2017, s. 23–25; Keltinkangas-Järvinen, 2015, s.46–62; Viljamaa, 2009, s.232)

Näiden temperamenttipiirteiden pohjalta on tunnistettu kolme erilaista temperamenttityyppiä, joihin valtaosa lapsista sijoittuu (Ahonen, 2017, s. 25; Keltinkangas-Järvinen, 2015, s. 62). Ensimmäinen on helppo temperamenttityyppi. Helpon temperamentin omaava lapsi suhtautuu

pääsääntöisesti positiivisesti kaikkeen uuteen. Lapsi esimerkiksi sopeutuu nopeasti muutoksiin, omaa positiivisen mielialan ja hänellä on vähemmän intensiivinen tapa osoittaa tunteita. (Ahonen, 2017, s. 26; Keltinkangas-Järvinen, 2015, s. 62.)

Toinen temperamenttityypeistä on hitaasti lämpenevä temperamentti. Lapsi suhtautuu alkuun negatiivisesti kaikkeen uuteen, mutta hänen negatiiviset ilmauksensa ovat kuitenkin melko vai-suja. Myöskään heidän positiiviset reaktionsa eivät ole voimakkaita. Hitaasti lämpenevän tem-peramentin omaavat tarvitsevat aikaa sopeutuakseen muutoksiin ja uusiin tilanteisiin. (Ahonen, 2017, s. 26; Keltinkangas-Järvinen, 2015, s. 63.) Kolmas temperamenttityppi on vaikea tempe-ramentti. Luonteeltaan vaikea temperamentti on helpon temperamentin täydellinen vastakohta. Sopeutuminen uusiin tilanteisiin ja yllättäviin muutoksiin aiheuttaa negatiivisen reaktion, mutta toisin kuin hitaasti lämpenevällä temperamentilla, reaktiot ovat voimakkaita ja kuuluvat kauas. (Ahonen, 2017, s. 26–27; Keltinkangas-Järvinen, 2015, s. 66.) Viljamaa (2009) korostaa, ettei mikään temperamenttipiirre itsessään ole hyvä tai paha, vaan tietynlainen temperamentti sopii paremmin tietynlaiseen ympäristöön.

Tieto temperamentista ja temperamenttieroista auttaa opettajia ja muita aikuisia ymmärtämään, miksi eri lapset käyttäytyvät keskenään niin eri tavoin (Ahonen, 2017, s.27; Keltinkangas jär-vinen, 2010, s. 52). On kuitenkin huomattava, että mikään temperamentti ei kuitenkaan oikeuta lasta esimerkiksi häiriköimään tai kiusaamaan muita (Keltinkangas-Järvinen, 2010, s. 52). Kui-tenkin ymmärrys siitä, että esimerkiksi hitaasti muutokseen sopeutuvan lapsen käytös ei ole tahallista kiukuttelua, auttaa kasvattajia tukemaan lapsia yksilöllisellä tavalla. (Ahonen, 2017, s.27; Keltinkangas järvinen, 2010, s. 52.) Kasvatuksen tarkoitus ei ole muuttaa temperamenttia tai poistaa mitään temperamenttipiirteitä, vaan ohjata käytöstä. Tarkoituksena on löytää kei-noja, jolla lapsi oppii ohjaamaan temperamenttia, eikä temperamentti ohjaa häntä (Keltinkan-gas-Järvinen, 2010, s. 53).

3.3.2 Käytöstä selittävät diagnoosit

ADHD eli aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (engl. attention defict, hyperactivity disorder) on toimintakykyä heikentävä kehityksellinen häiriö (Käypä hoito -suositus, 2019). ADHD hait-taa muun muassa keskittymistä, aktiivisuuden säätelyä ja impulssien hillintää (Puustjärvi, Vou-tilainen & Pihlakoski, 2018). Satunnaiset ja ohimenevät keskittymis-, ylivilkkaus- ja impulsii-visuusoireet ovat tavallisia, mutta ADHD:ssä ydinoireet ovat pitkäkestoisia ja haittaavat selke-ästi toimintakykyä (Käypä hoito -suositus, 2019; Puustjärvi, Voutilainen & Pihlakoski, 2018).

Oireet voivat joissain tilanteissa näkyä voimakkaampana kuin toisissa ja esimerkiksi ympäristötekijöillä on suuri vaikutus siihen, miten oireet ilmenevät. Oireita voimistavia tekijöitä ovat esimerkiksi ympäristön liiallinen häly tai muut ärsykkeet tai liian iso ryhmä, kun taas oireita ei välttämättä tule ollenkaan, jos ympäristö on rauhallinen ja mahdollistaa vireystilan säätelyä tukevan liikkumisen tilassa. (Puustjärvi, Voutilainen & Pihlakoski, 2018).

ADHD ydinoireista aktiivisuuden säätelyn vaikeus tarkoittaa kyvyttömyyttä säätää omaa aktiivisuutta ja toimintaa tilanteeseen sopivaksi. Tämä näkyy tyypillisesti yliaktiivisuutena ja levottomuutena, lapsen on esimerkiksi vaikea pysyä paikoillaan, vaikka tilanne sen vaatisi (Käypä hoito -suositus, 2019; Puustjärvi, Voutilainen & Pihlakoski, 2018). Tarkkaavuuden säätelyn vaikeus, joka näkyy vaikeutena kohdentaa, ylläpitää ja siirtää tarkkaavuutta, voi ilmetä keskittymisvaikeuksina, häiriöherkkyytenä, yksityiskohtien huomiotta jättämisenä, taipumuksena hukata tavaroita ja lyhytjänteisyytenä. Kolmas ADHD:n ydinoireista, impulsiivisuus, näkyy taipumuksena toimia, ennen kuin asiaa kerkeää harkita. (Käypä hoito -suositus, 2019.) Impulsiivisuuden ilmenemismuotoja ovat myös lyhytpinnaisuus, ärtyisyys sekä kärsimättömyys (Puustjärvi, Voutilainen & Pihlakoski, 2018).

ADHD:n lisäksi haastavaa käytöstä selittäviä diagnooseja ovat esimerkiksi uhmakkuushäiriö ja käytöshäiriö. Uhmakkuushäiriöllä tarkoitetaan häiriötä, joka näkyy ikätasosta poikkeavana käytöksenä, jota on jatkunut vähintään 6 kuukautta. Lapsi, jolla on uhmakkuushäiriö, käyttäytyy vihamielisesti, uhmaavasti, vastahankaisesti ja kostonhaluisesti ja tämä aiheuttaa merkittävää haittaa sosiaalisessa toiminnassa ja koulunkäynnissä. Käytöshäiriöllä taas tarkoitetaan pitkäaikaista ja laaja-alaista, lapsilla ja nuorilla esiintyvää, toisten oikeuksista ja hyvinvoinnista sekä yhteisön laeista, normeista ja säännöistä piittaamatonta käyttäytymistä, joka heikentää yksilön toimintakykyä. Diagnoosit pohjautuvat laaja-alaiseen tietoon lapsen ja nuoren kehityksestä, psyykkisestä tilasta, oirekuvasta, elämänhistoriasta ja elämäntilanteesta. (Käypä hoito -suositus, 2018.)

3.3.3 Tunnetaidot

Tunteiden säätelykyky on suoraan yhteydessä käyttäytymiseen. Mikäli tunteiden säätely on heikkoa, näkyy se myös käyttäytymisen säätelyssä. Kun tunteiden säätely on heikkoa, tunne on impulssi, josta seuraa välitön käyttäytyminen, esimerkiksi karjuminen, kiroilu, tavaroiden heittäminen tai voimakas vetäytyminen. (Ahonen, 2017, s. 19.) Koska muutokset tunteissamme heijastuvat käyttäytymiseemme, lapsia ohjatessa ja kasvattaessa aikuisen on hyvä pitää mielessä, että

kun lapsi oppii hillitsemään kielteisiä tunteita, myös hänen ympäristönsä häiritseväksi mieltämä käyttäytyminen yleensä vähenee (Kokkonen, 2010 s.21–22).

Eisenbergin, Fabesin, Guthrien ja Reiserin mukaan tunteiden säätely tarkoittaa yksinkertaisimmillaan kykyämme vaikuttamaan siihen, mitä ja kuinka pitkään ja voimakkaasti milloinkin tunnetemme (viitattu lähteessä Kokkonen, 2010, s.19). Kokkonen (2010) mukaan tunne-elämä on tasapainoista silloin, kun tunteemme viriävät tarkoituksenmukaisesti ja sopivan voimakkaina kulloiseenkin tilanteeseen nähden. Tunne-elämältään tasapainoinen yksilö kykenee myötäelämään myös toisten tunnekokemuksia ja ymmärtää, että omat tunneilmaukset herättävät myös ympäristössämme vastakaikua (Kokkonen, 2010, s.19).

Tunteiden säätelykyky on lähtökohtaisesti kytköksissä aivorakenteisiin, niiden toimintaan ja aivorakenteiden väliseen yhteistyöhön. Kuitenkin pohja tunnesäätelyyn kehittyy pitkälti lapsen ja vanhemman välisessä varhaisessa vuorovaikutuksessa. (Kokkonen, 2010, s. 73.) Lapsen ja vanhemman välisen kiintymyssuhteen merkitys tunteiden ilmaisun ja säätelytaitojen kehittämisessä on erittäin tärkeässä roolissa. Kiintymyssuhde alkaa muodostua jo lapsen ensimmäisen elinvuoden aikana. (Nurmi & Schulman, 2013.)

3.4 Muut tekijät, jotka lisäävät riskiä haastavalle käytökselle

Muita tekijöitä, jotka voivat lisätä riskiä haastavalle käytökselle ovat erityiset oppimisvaikeudet, autismin kirjo, heikko itsetunto, masennus tai stressi (O'Regan, 2012). Oppimisvaikeudet eivät itsessään välttämättä johda haastavaan käyttäytymiseen, mutta voivat aiheuttaa esimerkiksi turhautumista ja itsetunto-ongelmia (O'Regan, 2012, s. 23). Autismikirjon ihmisillä on yleensä erilaisia aistiherkkyyksiä ja -poikkeavuuksia. Aistien kuormitus lisää stressiä, mikä vaikeuttaa keskittymistä, heikentää kognitiivisia taitoja tai voi johtaa jopa ei-toivottuun käyttäytymiseen. (Parviainen, 2019.) Autismin kirjon oireyhtymät liittyvät siis haastavaan käyttäytymiseen, mutta eivät ole sen pääsyy (O'Regan, 2012, s. 14).

4 Haastavan käytöksen ennaltaehkäisy

Ongelmalliseen käytökseen on aina puututtava ja tehokkain tapa on tilanteiden ennakointi ja ei-toivotun käytöksen ennaltaehkäisy (Karhu, Paananen, Närhi, 2021, s. 8). Lapsen ja nuoren suotuisaa käyttäytymistä tukevat turvalliset, ennakoivat ja lämpimät ihmissuhteet (Käypähoito-suositus, 2018) sekä positiiviset kasvatuskäytännöt ja ympäristön tarjoamat myönteiset mallit (Karhu, Paananen, Närhi, 2021, s. 8; Käypähoito-suositus, 2018). Käypähoito-suosituksen (2018) mukaan käytösongelmia voidaan ehkäistä koko ryhmälle annettavana lapsen tunne-, vuorovaikutus- ja ongelmanratkaisutaitoja edistävällä opetuksella. Keskeistä on myös myönteinen palaute ja myönteisten käyttäytymismallien opettaminen (Karhu, Paananen, Närhi, 2021, s. 8).

4.1 Positiivinen pedagogiikka

Positiivinen pedagogiikka perustuu käsitykseen lapsesta aktiivisena toimijana ja merkitysten rakentajana. (Kumpulainen, Mikkola, Rajala, Hilppö & Lipponen, 2014) Positiivisessa pedagogiikassa koulutyöskentely tähtää tietojen ja taitojen opettamisen ohella oppilaiden hyvinvointitaitojen ja vahvan luonteen edistämiseen. (Leskisenoja, 2017, s. 5). Positiivinen pedagogiikka ei tarkoita vain positiivisia tunteita ja niiden hyväksymistä vaan myös negatiiviset kokemukset, haasteet ja vastoinkäymiset kuuluvat elämään. Keskeistä on positiivisten ja negatiivisten kokemusten tasapaino. (Leskisenoja, 2017, s. 7–8.)

Positiivinen pedagogiikka pohjautuu Positiiviseen Psykologiaan ja se on lähtöisin 2000-luvun taitteen Yhdysvalloista. Sen syvimmät juuret ylettyvät kuitenkin aina Antiikin Kreikan ja idän filosofien sekä suurten uskontojen ideologisten johtajien ajatteluun (Leskisenoja, 2017, s. 22). Positiivinen psykologia keskittyy myönteisyyteen ja voimavaroihin ja se voi vaikuttaa positiivisesti myös sen toteuttajiin (Leskisenoja, 2017, s. 30).

Positiivisen psykologian käytäntöön soveltamisessa on keskiössä ihmisen oman erikoislaatuisuuden huomioiminen ja ratkaisujen ja myönteisten toimintamallien antaminen kieltojen sijaan (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2016, s. 35). Riippumatta siitä, miten lapsi käyttäytyy niin kotona, koulussa ja kaveripiirissä, ei ole ketään, jolle läheisyys, hyväksyntä tai arvoanto ei olisi tärkeää. Ei toivottuun käyttäytymiseen ja pahan kierteeseen johtavat helposti perustarpeiden puutteellisuus, kiintymyssuhteissa epäonnistuminen ja toistuvat torjunnan kokemukset. (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2016, s. 36.)

Positiivinen pedagogiikka ei keskity hyvinvoinnin lisäämiseen vain silloin, kun elämässä on kaikki hyvin, vaan se tuottaa tietoa ja työkaluja toimia myös haastavissa tilanteissa (Avola & Pentikäinen, 2020, s. 29). Ennen kaikkea positiivinen pedagogiikka on kasvatustilafilosofiana hyvään keskittyvä ja hyvää etsivä asenne (Avola & Pentikäinen, 2020, s. 34). Positiivista pedagogiikkaa toteuttava opettaja huomaa herkästi luokassa tapahtuvia hyviä asioita ja palkitsee niistä. On hyvä ottaa huomioon kuitenkin, että palautteen tulee olla aitoa ja ansaittua. Kiittävän palautteen sanallistaminen oppilaan onnistumisesta ja ahkerasta työstä on merkityksellinen keino oppilaiden käyttäytymisen ja toiminnan suuntaamisessa. (Leskisenoja, 2017, s. 17.) ” Se mihin keskitymme, kasvaa ja lisääntyy” (Robin S. Sharma, viitattu lähteessä Avola & Pentikäinen, 2020, s. 24).

Tutkimuksen mukaan myös vanhemmat toivovat opettajilta hyvään keskittymistä. Esimerkiksi Sandbergin ja Harju-Luukkaisen (2017) tekemän tutkimuksen mukaan ADHD-oppilaiden vanhemmat kaipaavat opettajilta erityisesti positiivista palautetta ja vahvuuksien tunnistamista. Tutkimukseen vastanneet pitivät todella tärkeänä, ammatillisena ja asianmukaisena tukimuotona sitä, että opettaja osaa huomioda vahvuudet ja antaa positiivista palautetta. (Sandbergin ja Harju-Luukkainen, 2017.)

Positiivisen psykologian ajatusten myötä kouluissa on alettu panostaa oppilaiden luontevahvuuksien, tunnetaitojen, resilienssin eli toipumiskyvyn ja hyvinvoinnin kehittämiseen (Leskisenoja, 2017.s 42). Hyvinvointitaidoilla tarkoitetaan esimerkiksi sellaisia taitoja, joilla voidaan rakentaa myönteisiä tunnekokemuksia, vahvistetaan ihmissuhteita, lisäämään sinnikkyyttä, hyödyntämään vahvuuksiaan sekä elämään terveellistä ja hyvinvoivaa elämää. Hyvällä luonteella taas tarkoitetaan myönteisten luonteenpiirteiden rypästä, jotka näkyvät ajatuksissa, tunteissa ja käytöksessä (Leskisenoja, 2017.s 44; Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2016, s. 28). Hyvä luonne on lapsen kasvun kannalta keskeisessä roolissa. (Leskisenoja, 2017.s 44.)

Luonne on osa persoonallisuutta ja toisen osan muodostaa temperamentti. Luonne muovautuu siten perimän, kokemusten ja kasvatuksen kautta. Luonteen taidot eivät kehity itsestään, vaan niitä tulee opettaa tietoisesti. (Leskisenoja, 2017.s 28.) Jokaisen lapsen vahvuuksien tunnistaminen on edellytys oppimiselle ja hyvinvoinnin tukemiselle. Lapsen vahvuudet kehittyvät arjen toimintaympäristöissä, päiväkodissa ja koulussa, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa merkityksellisten ihmisten kanssa. Vahvuuksien tunnistamisen kautta lapsen myönteinen käsitys itsestään kehittyy. Lapsi oppii myös luottamaan itseensä ja omiin kykyihinsä erilaisissa tilanteissa. (Kumpulainen, ym. 2014.)

Luonteenvahvuuksien opettamisen yhtenä tarkoituksena on kasvattaa lasten ja nuorten elämän haastavien ja stressaavien tilanteiden varalle heidän resilienssiä (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2016, s. 36). Resilienssi eli toipumiskyky tarkoittaa kognitiivisia prosesseja, tapoja ajatella itsestä, elämästä ja omasta selviämisestä vaikeista tilanteista. (Avola & Pentikäinen, 2020, s. 29). Toipumiskykyiset ihmiset kykenevät kohtaamaan vastoinkäymiset avoimin silmin ja sopeutuvat muuttuviin olosuhteisiin. Tämä on myös tunnekuntoisuutta eli ihminen pystyy tasaaamaan tunnetiloja uuteen tilanteeseen sopivaksi eli kalibroimaan niitä. (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2016, s. 41.)

Toipumiskykyä voidaan mallintaa kuminauhan avulla. Normaalitilassa kuminauha on löysä ja rento, tätä kuvastaa rauhallinen koulupäivä. Kun vastaan tulee negatiivisia ja uhkaavia tunteita tai stressiä, kuminauha venyy jopa äärimmilleen. Koska kuminauha on joustava, se kestää. Tilanteen helpottaessa kuminauha palautuu lepotilaansa. Näin käy myös lapselle, joka on oppinut sopeuttamaan omaa toimintaansa. (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2016, s.45.)

Toipumiskyky kasvaa vuorovaikutuksessa, joka sanoittaa ja vahvistaa hyvää (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2016, s. 42). Opettaja voi omalla pedagogisella toiminnallaan edistää toipumiskykyä. Huolehtiva ja välittävä suhde oppilaisiin sekä myötätuntoinen ja empaattinen asenne toimivat kulmakivenä. Opettajan tulee luottaa jokaisen oppialaan kykyihin ja asettaa suuret odotukset oppilaiden toiminnalle: sinä osaat ja pystyt siihen. Opettajan kannustava puhe ja rohkaisu tukevat oppilaan myönteisen sisäisen puheen kehitystä. Lisäksi opettajan tulee luoda oppilaalle mahdollisuuksia olla vastuullinen ja auttavainen, jotka antavat kokemuksia pystyvyydestä ja todellisesta osallisuudesta. (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2016, s. 44.)

4.2 Tunnetaidot

Koska tunteiden säätelykyky on suoraan yhteydessä käyttäytymiseen, (Ahonen, 2017, s. 19; Kokkonen, 2010, s.21) häiritsevän käyttäytymisen ennaltaehkäisyssä on hyvä kiinnittää huomiota myös tunnetaitojen opetukseen. Lapsella on oikeus erilaisiin tunteisiinsa, mutta haastavia tunteita, esimerkiksi vihaa, pitää oppia ilmaisemaan rakentavalla tavalla (Schulman & Nurmi, 2013). Tunnetaidot ovat osa sosiaalista käyttäytymistämme ja ne ohjaavat osaltaan muun muassa tekojamme, ajatuksiamme ja päätöksiämme (Peltonen & Kullberg-Piilola, 2005, s.12).

Lahtisen ja Rantasen (2019) mukaan tunnetaidoilla tarkoitetaan kykyä tunnistaa, säädellä tai käsitellä sekä ilmaista tunteita, eli taitoja, joita käytät yrittäessäsi vaikuttaa siihen, miltä sinusta

itsestä tai toisesta ihmisestä tuntuu. Tunnetaitoinen ihminen osaa tunnistaa tilanteessa esiintyvät tunteet ja sovittaa oman toiminnan niiden tunteiden mukaisesti. Olennaista on tiedostaa kaikkien tilanteiden taustalla olevan erilaisia tunteita ja ne on jollain tapaa otettava huomioon tilanteiden käsittelyssä. (Lahtinen & Rantanen, 2019, s.19–20.) Käytämme tunnetaitoja päivittäin sekä vaistomaisesti että tietoisesti (Peltonen & Kullberg-Piilola, 2005, s.12).

Tunteiden tunnistaminen on tärkeä osa tunnetaitoja ja kun tunnistat tilanteessa esiintyvät tunteet, tulisi myös toiminta sovittaa tunteiden mukaisesti (Lahtinen & Rantanen, 2019, s. 19). Lahtisen ja Rantasen mukaan tunnetaidot koostuvat tiedoista ja taidoista. Tiedot tarkoittavat, että tiedät miltä itsestäsi tai toisista tuntuu. Ymmärrät, miten nuo tunteet vaikuttavat toimintaan ja osaat ottaa ne toiminnassasi huomioon. Taidoilla tarkoitetaan kykyä viedä tieto käytäntöön. Osaat sekä ajatella että toimia tunteet huomioiden. (Lahtinen & Rantanen, 2019, s. 20.)

Tunnetaitojen yhtenä osana tunteiden säätely on tärkeässä roolissa myös käyttäytymisen säätelyssä. Kun lapsi oppii säätelemään myös kielteisiä tunteita, yleensä myös ympäristön häiritsemäksi mieltämä käyttäytyminen vähenee. (Kokkonen, 2010, s. 22) Tunteen säätelyssä auttaa monesti jo pelkkä tietoisuus tunteesta ja sen vaikutuksista ajatteluun ja toimintaan (Lahtinen & Rantanen, 2019, s. 20). Tunteiden säätelyn ongelmat vaikeuttavat oppilaiden koulusuoriutumista siksi, että ne huonontavat oppilaan suhteita opettajaan ja muihin oppilaisiin. Tunteitaan heikosti säätelevät lapset voivat joutua esimerkiksi muiden lasten vieroksumiksi ja saada opettajalta vähemmän ohjeita ja palautetta häiritsevän käytöksen vuoksi. (Kokkonen, 2010, s. 99.)

Tunnetaitojen opetuksessa on hyvä ottaa huomioon, että tunnetaidot ovat kokonaisuus. Kutakin osaa tunnetaidoista voidaan kuitenkin tukea. Ensimmäisenä osana tunteen tunnistamisen taitoon tarvitaan tunnesanaston opettelua sekä tunne-kehoyhteyden vahvistaminen ja tunnenimien yhdistäminen näihin aistimuksiin. Aikuisen rooli tunteiden sanoittamisessa on tärkeä. Tunteiden tunnistamiseen on olemassa myös paljon erilaista materiaalia sekä harjoituksia. (Jääskinen, 2017, s. 182.) Tunteen säätelyn keinoja ovat esimerkiksi hengitys, kosketus ja oma sisäinen puhe. Tunteen ilmaisemisen keinoja voidaan myös harjoitella osana tunnetaito-opetusta. (Jääskinen, 2017, s. 190–196.) Tunnetaito-opetukseen löytyy paljon materiaalia, jota opettajat voivat hyödyntää, näitä ovat esimerkiksi Mitä sä rageet-materiaali ja opetushallituksen tunteesta tunteeseen- materiaali. Tunnetaitoja voidaan harjoitella myös leikkein ja draaman kautta (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2014).

4.3 Opettajan toiminta luokassa

Opettaja voi auttaa haastavan käytöksen ennaltaehkäisyssä luomalla luokkaan tietyt säännöt ja (Laajasalo, 2017, s. 155; Kerola & Sipilä, 2017, s. 60) struktuurin (Kerola & Sipilä, 2017, s.80). Lisäksi myönteisen ilmapiirin luominen luokkaan on yhteydessä oppilaiden parempaan psyykkiseen hyvinvointiin ja vähäisempiin käyttäytymisen ongelmiin. Myönteinen ilmapiiri koostuu hyvästä luokkahengestä, myönteisistä sosiaalisista suhteista ja tehokkaista työskentelytavoista. (Laajasalo, 2017, s. 158.)

Opettajan kannattaa pohtia myös omaa suhtautumistaan oppilaisiin. Parhaiten haastavasti käyttäytyvien lasten kanssa tulee toimeen, kun pohtii ja ymmärtää käytöksen taustalla olevat sosiaaliset ja neurologiset syyt (O'Regan, 2013, s. 98.) Opettajien tietotaito esimerkiksi ADHD:sta on Sandbergin ja Harju-Luukkaisen (2017) tekemän tutkimuksen perusteella perheiden mielestä oleellista, jotta opettajat kykenevät opettamaan ja saamaan oppilaan oppimaan oireistaan huolimatta. Tutkimuksessa saaduista vastauksista nousi esille huoltajien pelko siitä, että oppilas leimataan oireiden perusteella häiriköksi siksi, ettei opettaja tunnista oireita tai ei osaa toimia koulun tilanteissa sillä tavalla, että oireet lievittyisivät. Eräs vanhempi toi esille, että heillä oli käynyt hyvä tuuri, sillä opettaja ei leimannut heidän lastansa heti häiriköksi, vaikka pojalla olikin joitain haasteita. (Sandberg & Harju-Luukkainen, 2017.) Positiivinen opettajaoppilas suhde on merkittävässä roolissa oppilaan oman käyttäytymisen hallinnan tukemisessa (Sivola, Närhi, Savolainen, 2018).

Opettajan ja koko koulun toiminnassa korostuu myös hyvä yhteistyö kodin kanssa. Erilaisia käyttäytymisodotuksia ja kasvatustavoitteita valitessa on tärkeää tehdä yhteistyötä huoltajien kanssa, sillä kasvatusta on kodin ja koulun yhteinen tehtävä. (Savolainen, Närhi & Savolainen, 2019). Opettajan kannattaa olla säännöllisesti yhteydessä vanhempiin ja tiedottaa heitä lapsen koulunkäynnistä. Opettajan kannattaa huomioida kuitenkin se, että hyvät välit vanhempiin voi rikkoutua, jos vanhempiin otetaan yhteyttä aina vain silloin, kun on tapahtunut jotain ikävää. (O'Regan, 2013, s. 115.)

4.3.1 Säännöt

Sääntöjä ja niiden merkitystä on hyvä pohtia yhdessä oppilaiden kanssa (Laajasalo, 2016). Luokassa voidaan yhdessä sopia esimerkiksi 3–5 positiivisesti muotoiltua sääntöä, esimerkiksi

”kunnioitamme muita” (Laajasalo, 2016). On myös tärkeää, että koulussa aikuiset sopivat yhteisistä toimintatavoista ja säännöistä, jotta oppilaisiin kohdistuvat odotukset eivät vaihtelevat mielivaltaisesti (Kerola & Sipilä, 2017, s.60).

Sääntöjen rikkomisesta tulee aina seuraamuksia (O’Regan, 2013, s. 94), mutta opettajan on tärkeää olla seuraamuksissa johdonmukainen (Laajasalo, 2016). Vaikka seuraamuksia tarvitaan ja rangaistuksillekin on oma paikkansa, ne eivät ole kuitenkaan pysyvä ratkaisu käytösongelmien taltuttamiseksi (Karhu, 2018). Joskus häiritsevän käytöksen huomiotta jättäminen voi olla paras vaihtoehto (Kerola & Sipilä, 2017, s. 24) ja sen sijaan kiinnitetään huomiota positiiviseen käytökseen ja palkitaan hyvästä käytöksestä esimerkiksi kehuilla (Laajasalo, 2016).

4.3.2 strukturointi

Joillakin oppilailla haastavaa käytöstä voi aiheuttaa oman toiminnan ohjauksen hankaluudet, ettei tiedä mitä pitäisi tehdä tai he ovat epävarmoja siitä, mitä tapahtuu seuraavaksi. Tässä ennaltaehkäisevänä tekijänä toimii opettajan luomat rutiinit ja strukturointi. (Kerola & Sipilä, 2017, s.38–43.) Vaikka selkeys ja johdonmukaisuus ovat erityisen tärkeitä lapsille, joilla on oppimisen tai käyttäytymisen vaikeuksia, niin toimintatapojen johdonmukaisuudesta ja selkeydestä hyötyvät kaikki lapset, ja se näkyy suoraan työrauhassa (Siiskonen, Lerkkanen & Savolainen, 2019).

Struktuuri luo turvallisuutta ja näin vähentää osaltaan haastavaa käyttäytymistä. Luokassa on hyvä olla esillä selkeästi päiväjärjestys, ensin-sitten- malli. Myös eri oppitunneilla oppilaiden kanssa käydään läpi toimintaohjeet ja työskentelyjärjestys. (Kerola & Sipilä, 2017, s. 80–81.) Käyttäytymisodotukset kannattaa olla myös havainnollistettuna ja tuoda selkeästi ilmi (Siiskonen, Lerkkanen & Savolainen, 2019). Struktuurit kannattaa myös visualisoida ymmärtämisen helpottamiseksi. (Kerola & Sipilä, 2017, s. 90.)

5 Haastavan käytöksen tukitoimet

On tärkeää miettiä ja suunnitella etukäteen, miten haastavaan käyttäytymiseen puututaan (Kerola & Sipilä, 2017, 28). Käyttäytymiseen voidaan antaa tukea eri tasoisena ottamalla huomioon oppilaan tuen tarve ja oppilaan vaste tukeen. Tavoitteena kaikilla tuen tasoilla, joita ovat yleinen, tehostettu ja erityinen taso, on ennaltaehkäisevä työ sekä varhainen puuttuminen. (Karhu, Paananen, Närhi, 2021, s. 9.)

5.1 Kolmiportainen tuki

Negatiivisen käyttäytymisen kehä on katkaistavissa riittävän aikaisin aloitetun tehokkaan tuen avulla (Sivola, Närhi, & Savolainen, 2018). Tukea voidaan antaa kolmella eri tasolla, yleisellä, tehostetulla ja erityisen tuen tasolla (Karhu, Paananen, Närhi, 2021, s. 8). Savolaisen, Närhen ja Savolaisen (2019) mukaan käyttäytymisen tuki perustuu hyvälle yleisen tuen tasolle. Käyttäytymisen kohdalla yleisellä tuella tarkoitetaan kouluyhteisön yhdessä sopimia yleisiä käyttäytymisodotuksia, jotka perustuvat koulun arvoihin ja kasvatustavoitteisiin. Yhteisiä käyttäytymisodotuksia voivat olla esimerkiksi ”toisten kunnioittaminen” tai ”turvallisuus”. Kun yleiset käyttäytymisodotukset on päätetty, niistä laaditaan selkeät ja konkreettiset toimintaohjeet koulun eri tilanteisiin. Esimerkiksi käytävällä toimintaohjeena voi olla ”kuljen käytävällä kävellen” (koska se on turvallista). Koulun toimintaohjeet tulee olla kaikilla aikuisilla tiedossa, ja käyttäytymistä opetetaan niiden mukaisesti. Käyttäytymistä opetetaan vähitellen opetuksen ja muun toiminnan ohessa. (Savolainen, Närhi & Savolainen, 2019.)

Kaikkien käyttäytymisen tukemiseen yleinen tuki ei kuitenkaan ole riittävä. Tehostettua tukea käyttäytymiseen tarvitsevat usein esimerkiksi ADHD-oireiset oppilaat. Erityisiä menetelmiä, joita opettaja voi ottaa käyttöön tehostettuun käyttäytymisen tukeen on monenlaisia. Keskeisiä ovat kuitenkin ennustettavuuden lisääminen oppitunneille, selkeät käyttäytymisodotukset ja niihin liittyvä palaute, toivottavan käyttäytymisen huomioiminen ja ei-toivottuun käyttäytymiseen puuttuminen. (Savolainen, Närhi & Savolainen, 2019.)

Kaikista erityistä tukea saavista oppilaista merkittävän osan muodostavat oppilaat, joiden koulutyötä vaikeuttaa ensisijaisesti käyttäytymishäiriö. Käyttäytymisensä vuoksi erityistä tukea saavat oppilaat opiskelevat edelleen suurelta osin pienluokissa. Käyttäytymishäiriöisten oppilaiden luokkamuotoisen erityisopetuksen olisi tarkoitus olla väliaikaista ja kasvatuksellisten

pienluokkien tavoitteena onkin tarjota oppilaille oppimisympäristö, joka valmistaa heitä toimimaan rakentavasti omissa yleisopetusluokissaan. (Sivola, Närhi, & Savolainen, 2018).

Kouluilla on hyvä olla jo ennakkoon mietittynä myönteisiä, rakentavia ja tehokkaita tukimalleja, joita tarvitaan tilanteisiin, joissa oppilaan tuen tarve on ilmeinen. Yksi kansainvälisestäikin tutkittuun toimintatapaan pohjautuva Chek in Chek out- toimintamallia voidaan käyttää toivotun käyttäytymisen opettamiseen. (Karhu, 2018.)

Chek in chek out -, lyhyemmin CICO-toimintamalli on hyvin konkreettinen ja yksinkertainen käyttäytymispsykologisiin periaatteisiin tukeutuva malli, jolla voidaan opettaa toivottua käyttäytymistä (Karhu, 2018). CICO-toimintamallissa oppilas saa yksilöllistä tukea. Oppilaalle asetetaan selkeät, yksilölliset käyttäytymistavoitteet, ja oppilaan edistymistä seurataan jatkuvasti. Tukimallin avulla oppilaalle tehdään näkyväksi tilanteet, joissa hän saavuttaa asetetut tavoitteet ja onnistuu toimimaan käyttäytymisodotusten mukaisesti. Tuen teho perustuu onnistumisten ja myönteisten käyttäytymisodotusten vahvistamiseen. (Karhu, Paananen, Närhi, 2021, s. 8.)

CICO-tuki toimii päivittäin samalla tavalla. Aamulla oppilas aloittaa päivän yhdessä CICO-ohjaajan kanssa (joka voi olla koulunkäynninohjaaja, opettaja, kuraattori tai muu koulun henkilökuntaan kuuluva aikuinen) ja hän saa pistekortin, johon päivän aikana saatu palaute kirjataan. Opettajat antavat jokaisesta oppitunnista palautetta oppilaan pistekorttiin. Iltapäivällä oppilas palauttaa pistekortin CICO-ohjaajalleen ja ohjaaja laskee päivän aikana kertyneet pisteet yhteen. Jos oppilas saavuttaa päivän tavoitteen, hän saa palkkiomerkinnän. Jos tavoitetta ei saavuteta, ohjaaja neuvoo, mihin asiaan seuraavana päivänä tulisi kiinnittää erityisesti huomiota. Oppilas vie pistekortin huoltajille allekirjoitettavaksi ja näin pistekortti toimii myös viestivälisenä kodin ja koulun välillä. (Karhu, Paananen, Närhi, 2021, s. 12–13.)

CICO-tuki lopetetaan, kun oppilaan käyttäytymisessä on tapahtunut pysyvä muutos. Käytännössä tämä tarkoittaa, että oppilas on pysynyt sovitussa tavoitteissa ja tilanne on pysynyt hyvänä parin viikon verran. (Karhu, Paananen, Närhi, 2021, s.39.)

5.2 Puuttuminen

Opetukseen osallistuvilla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön, jossa on varmistettu työrauha ja opiskelun esteetön sujuminen (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2014). Haastava käyttäytyminen on usein sellaista, että siihen on pakko puuttua. Puuttuminen haastavaan tilanteeseen toimii ensiapuna, jonka jälkeen aletaan miettimään syytä, ennaltaehkäisyä ja

parannuskeinoja pidemmällä aikavälillä. (Kerola & Sipilä, 2017, s. 28.) Haastavaan tilanteeseen voidaan puuttua esimerkiksi siirtymällä toiseen, mahdollisesti pienempään ja rauhallisempaan tilaan, mielenkiinnon ohjaaminen toisaalle tai tilanteen tai henkilön pysäyttäminen ohjaamalla hänet vaikkapa rauhoittumistuolille. (Kerola & Sipilä, 2017, s. 29.)

Opetusta häiritsevän oppilaan voi poistaa luokkahuoneesta tai muusta tilasta, jossa opetusta annetaan jäljellä olevan oppitunnin ajaksi. ”Oppilaan osallistuminen opetukseen voidaan evätä enintään jäljellä olevan työpäivän ajaksi, jos on olemassa vaara, että toisen oppilaan taikka koulussa tai muussa opetustilassa työskentelevän henkilön turvallisuus kärsii oppilaan väkivaltaisen tai uhkaavan käyttäytymisen vuoksi taikka opetus tai siihen liittyvä toiminta vaikeutuu kohtuuttomasti oppilaan häiritsevän käyttäytymisen vuoksi” (Perusopetuslaki 36 § (477/2013)).

Jos oppilas toiminnallaan häiritsee opetusta tai muutoin rikkoo koulun järjestystä, menettelee vilpillisesti tai kohtelee muita oppilaita tai koulun henkilökuntaa epäkunnioittavasti tai heidän ihmisarvoaan loukkaavasti, voidaan hänet määrätä enintään kaksi tuntia kestäväan kasvatuskeskusteluun tai jälki-istuntoon. Oppilas voi saada toiminnastaan myös kirjallisen varoituksen. Jos oppilaan rikkomus on vakava, tai hän jatkaa edellä mainittua epäasiallista käyttäytymistä, voidaan oppilas erottaa enintään kolmeksi kuukaudeksi. (Perusopetuslaki 35 a § (1267/2013) sekä 36 § (477/2003) ja 36 a § (1267/2013).) Opetuksen järjestäjän tulee huolehtia siitä, että jokaisella sen alaisella koululla on käytössään suunnitelma, jonka mukaan kasvatuskeskusteluja ja kurinpidollisia menetelmiä toteutetaan.

Haastavassa tilanteessa opettajan on tärkeää pysyä itse rauhallisena ja puuttua asiaan asianmukaisella tavalla (O’Regan, 2013, s. 94). Joskus myös huomiotta jättäminen voi toimia parhaiten haastavaan käyttäytymiseen (Kerola & Sipilä, 2017, s. 28). Kun tilanne on ohi, on hyvä käydä se läpi mahdollisimman nopeasti, jotta voidaan välttää haastavan tilanteen toistuminen. (Kerola & Sipilä, 2017, s. 33–34).

5.3 Oppilashuolto

Oppilashuollon kautta voidaan myös käyttäytymisen haasteisiin saada oppilaalle tarvittava tuki. Opetuksen järjestäjällä on velvollisuus järjestää olosuhteet oppilaan kasvua, kehitystä ja oppimista tukeviksi sekä fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia edistäviksi. Ennaltaehkäisevään toimintaan sekä oppilaiden auttamiseen koulussa osallistuvat rehtori, opettajat ja muu

koulun henkilökunta sekä kouluterveydenhuollon henkilöstö, koulupsykologit, koulun sosiaalityöntekijät ja koulun tukipalveluhenkilöt. (Opetusministeriö, 2002.) Oppilashuoltoa toteutetaan siis monialaisessa yhteistyössä. Oppilashuoltoa toteutetaan yhteistyössä oppilaan ja hänen huoltajiensa kanssa ja oppilaan hyvinvoinnissa havaittuihin huolenaiheisiin etsitään yhdessä ratkaisuja. (POPS, 2014.) Oppilashuollon tehtävänä on vastata oppilaiden, joilla on päihde- tai mielenterveysongelmia tai muita vakavia ongelmia, hoitoon ohjauksesta (Opetusministeriö, 2002).

6 Johtopäätökset

Tutkielmani etsi vastauksia kysymyksiin: Mitkä tekijät vaikuttavat lapsen haastavaan käytökseen? sekä miten opettaja voi ennaltaehkäistä lapsen haastavaa käytöstä ja tukea haastavasti käyttäytyvää lasta? Tässä kappaleessa esittelen tutkielmani keskeisimmät tulokset ja johtopäätökset asettamiini tutkimuskysymyksiin.

Opettajien on ehdottoman tärkeää ymmärtää erilaiset syyt ja vaikuttavat tekijät haastavan käytöksen takana, jotta he osaavat suhtautua haastavasti käyttäytyviin lapsiin asianmukaisella tavalla. Opettajan toiminta ja suhtautuminen haastavasti käyttäytyviin lapsiin tulisi olla ymmärtäväinen. Opettajien tietotaito nousee suureen rooliin ennaltaehkäisyssä ja tukitoimien antamisessa. Jotta opettaja osaa toimia oikein, tulee hänellä olla riittävästi tietoa, miten haastavien oppilaiden kanssa tulisi toimia.

6.1 Mitkä tekijät vaikuttavat lapsen haastavaan käytökseen?

Haastava käyttäytyminen voi johtua monesta eri syystä ja usein haastava käyttäytymiseen vaikuttaa useat eri tekijät yhtäaikaaisesti. Riskiä haastavaan käyttäytymiseen lisäävät niin ulkoiset tekijät, kuten perhe, asuin- ja kouluympäristö, toveripiiri ja kulttuuri sekä lapsen omat sisäiset tekijät kuten temperamentti, ADHD, käytöshäiriöt ja puutteelliset tunnetaidot. Muita riskiä lisääviä tekijöitä ovat muun muassa oppimisvaikeudet, autismin kirjo, heikko itsetunto, masennus ja stressi. Keskeinen tutkielmani tulos on, että yksikään riskitekijä ei välttämättä itsessään johda suoraan haastavaan käytökseen, mutta ne lisäävät riskiä osaltaan siihen.

Perheeseen liittyviä riskitekijöitä ovat perheensisäiset jatkuvat erimielisyydet, vanhempien ero, liiallinen päihteiden käyttö, sekä mielenterveys- ja väkivaltaongelmat. Vanhemmuustyylejä on myös tutkittu runsaasti ja tutkimustulokset osoittavat autoritaarisen, sallivan ja laiminlyövä vanhemmuuden lisäävän riskiä negatiivisiin kehitystuloksiin ja tätä kautta lisäävät riskiä haastavalle käytökselle. Asuinympäristön köyhyys ja rikollisuus sekä tovereiden käytösongelmat on nostettu myös riskinä haastavalle käytökselle.

Temperamenttityypeistä hitaasti lämpenevän tai vaikean temperamentin omaava lapsi voi reagoida tilanteisiin niin, että se vaikuttaa ulospäin haastavalta. Vaikean temperamentin omaava lapsi reagoi voimakkaasti uusiin tilanteisiin ja ne aiheuttavat yleensä negatiivisen reaktion, joka myös kuuluu kauas. Kasvattajana on tärkeää tiedostaa temperamentin vaikutus käyttäytymiseen ja tiedostaa se, että osa lapsista esimerkiksi sopeutuu muutokseen hitaammin kuin toiset.

Haastavaa käytöstä voidaan selittää myös erilaisilla diagnooseilla kuten ADHD, uhmakkuus- tai käytöshäiriö. ADHD oireisen oppilaan käytös voi näyttäytyä haastavana, koska ADHD:n ydinoireet keskittymisvaikeudet sekä aktiivisuuden säätelyn vaikeus näkyy tyypillisesti yliaktiivisuutena ja levottomuutena, jolloin esimerkiksi paikallaan pysyminen tuottaa vaikeuksia. Uhmakkuus- ja käytöshäiriöt ovat diagnooseja, jonka lapsi tai nuori voi saada, jos ikätasosta poikkeava käyttäytyminen on jatkunut vähintään 6 kuukautta. Uhmakkuus- ja käytöshäiriön oireet näkyvät selkeästi ulospäin haastavana käytöksenä.

Puutteelliset tunnetaidot voivat näkyä haastavana käytöksenä, koska heikko tunteiden säätelykyky näkyy myös käyttäytymisen säätelyssä. Kun tunteita ei osaa säädellä, tunne on impulssi, josta seuraa välitön käyttäytyminen. Muista tekijöistä oppimisvaikeudet voivat aiheuttaa turhautumista ja itsetunto-ongelmia, jotka voivat näyttäytyä haastavana käytöksenä. Autismikirjon ihmisellä esimerkiksi aistiherkkyudet ja -poikkeavuudet voivat johtaa ei-toivottuun käyttäytymiseen.

6.2 Miten opettaja voi ennaltaehkäistä lapsen haastavaa käytöstä ja tukea haastavasti käyttäytyvää lasta?

Haastavan käytöksen ennaltaehkäisevänä tekijänä toimivat positiivinen pedagogiikka, tunnetaitojen opetus sekä säännöt, struktuuri ja luokan myönteinen ilmapiiri. Positiivinen pedagogiikka keskittyy oppilaiden luontevahvuuksien, tunnetaitojen, resilienssin eli toipumiskyvyn ja hyvinvoinnin kehittämiseen. Positiivisen pedagogiikan tarkoituksena on tuottaa oppilaille keinoja toimia myös haastavissa tilanteissa. Positiivista pedagogiikkaa toteuttava opettaja huomaa herkästi hyvän ja sanoittaa myös oppilaille myönteisen palautteen. Myönteisen palautteen kautta suunnataan käyttäytymistä ja toimintaa toivottuun käyttäytymiseen.

Tunnetaitojen opetus haastavan käyttäytymisen ennaltaehkäisyssä on otettava huomioon. Kun lapsi oppii säätelemään tunteitaan, oppii hän myös samalla säätelemään käyttäytymistään. Tunnetaitoinen ihminen tunnistaa omat tunteensa ja osaa sovittaa oman toimintansa niiden mukaisesti. Tunnetaitoinen ihminen tunnistaa myös toisten ihmisten tunteet ja osaa ottaa ne huomioon tilanteiden käsittelyssä. Tunnetaitojen opetuksella voidaan osaltaan ehkäistä haastavaa käytöstä.

Haastavan käytöksen ennaltaehkäisyssä on hyvä ottaa huomioon myös opettajan toiminta luokassa. Esimerkiksi millaiset säännöt ja struktuurin hän luo luokkaan. Selkeät ja johdonmukaiset

säännöt on tärkeää käydä läpi yhdessä oppilaiden kanssa ja oppilaat voidaan myös ottaa mukaan sääntöjen suunnitteluun. Opettajan tulee olla johdonmukainen seurauksista, jos sääntöjä ei noudateta. Luokan selkeä struktuuri luo turvallisuuden tunnetta oppilaille ja on erityisen tärkeässä roolissa lapsille, joilla on haasteita käyttäytymisessä tai oppimisessa.

Koulujen on tärkeää suunnitella etukäteen, miten haastavaan käyttäytymiseen puututaan ja millaista tukea haastavasti käyttäytyville lapsille voidaan antaa. Haastavaan käyttäytymiseen on puututtava mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja kohdennettava tarvittava tuki oppilaalle, jotta negatiivisen käyttäytymisen kehä on katkaistavissa. Käyttäytymisen haasteisiin voidaan kolmiportaisen tuen avulla tarjota oppilaalle juuri se tuki, jonka hän tarvitsee. Myös oppilas-huollon kautta oppilaalle voidaan tarjota hänen tarvitsemansa tuki.

Haastavia tilanteita kohdatessa opettajan on tärkeää pysyä itse rauhallisena ja selvittää tilanne asianmukaisella tavalla. Haastaviin tilanteisiin voidaan ja pitää puuttua. Kun tilanne on ohi, aletaan miettiä, miten asian kanssa edetään, jotta jatkossa voitaisiin vastaavilta tilanteilta välttyä.

7 Pohdinta

Tämän kandidiprosessin aikana olen pyrkinyt saamaan valitsemani aiheesta mahdollisimman kattavan kuvan. Aloitin prosessin tutustumalla aiempiin tutkimuksiin ja tutkielmiin aiheesta, ja sitä kautta aloin hahmottaa kokonaiskuvaa aiheesta. Tiedonhankinnassa olen käyttänyt enimmäkseen Oula Finnaa, Ebscoa ja Google Scholaria. Kun olen lukenut muita tutkimuksia tai artikkeleita aiheesta, sieltä on myös löytynyt lisää lähteitä. Artikkeleiden luotettavuuden tarkastelussa olen käyttänyt apuna JUFO portaalia. Tutkielmaproessin aikana käsitys aiheesta on laajentunut ja huomasiin, että en millään saa mahdutettua tähän kandiin kaikkea mahdollista tietoa, mitä löysin. Tutkielmaani olen poiminut omasta mielestäni oleellisimpia asioita, jotta aiheesta saa jonkinlaisen käsityksen.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012) mukaan tieteellinen tutkimus on eettisesti hyväksyttävä ja luotettava vain, jos tutkimuksen tekemisessä on noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä koskevia ohjeita. Tutkielman tekemisessä olen ottanut huomioon, että kunnioitan muiden tutkijoiden tekemää työtä viittaamalla heidän julkaisuihinsa asianmukaisella tavalla, mikä on yksi osa hyvää tieteellistä käytäntöä (TENK, 2012).

Yleisesti tutkimuksen luotettavuutta lisää tutkimuksen läpinäkyvyys eli mitä selvemmin, havainnollisemmin ja yksityiskohtaisemmin tutkija kertoo tutkimuksensa eri vaiheista, sitä helpompi tutkimuksen luotettavuutta on arvioida (Aalto & Puusa, 2020). Laadullisessa tutkimuksessa keskeinen tutkimuksen luotettavuuden kriteeri on tutkija itse, koska luotettavuuden arvioinnin kohteena ovat tutkijan tutkimuksessa tekemät teot, valinnat ja ratkaisut (Eskola & Suoranta, 1998, s. 153; Vilka, 2021, s. 156). Avoimuus, rehellisyys ja yleinen huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyössä kuuluvat hyvään tieteelliseen käytäntöön (TENK, 2012). Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt kuvaamaan työni eri vaiheet sekä avaamaan valitsemani tutkimusmetodin.

Vaikka tutustuin laajasti aiheesta tehtyihin aiempiin tutkimuksiin, koen, että tästä aiheesta olisi voinut tehdä vieläkin laajemman tutkimuksen. Aiheen tutkimista voisin jatkaa hyvin Pro Graduani. Pro Gradua varten voisin haastatella opettajia ja selvittää heidän konkreettisia keinojaan puuttua haastavaan käytökseen tai miten opettajat itse kokevat heidän mahdollisuutensa puuttua oppilaiden haastavaan käytökseen.

Lähteet

- Aalto, I. & Puusa, A. (2020). Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa A, Puusa. & P, Juuti. (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. (s. 169–180). (ePub-versio). Helsinki: Gaudeamus.
- ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö). Käypä hoito -suositus. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Lastenneurologisen yhdistys ry:n, Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen ja Suomen Nuorisopsykiatrisen yhdistyksen asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 2019 (viitattu 25.1.2022). Saatavilla internetissä: www.kaypahoito.fi
- Ahonen, L. (2017). *Haastavat kasvatusilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja*. Jyväskylä. PS-kustannus.
- Aunola, K. & Nurmi, J. (2005). The role of parenting styles in children's problem behavior. *Child development*, 76(6), 1144–1159. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2005.00840.x-i1>
- Avola, P. & Pentikäinen, V. (2019). *Kukoistava kasvatus: positiivisen pedagogiikan ja laaja-alaisen hyvinvointiopetuksen käsikirja*. Espoo: BEEhappy.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. (ePub-versio). Tampere: Vastapaino.
- Jääskinen, A-M. (2017). *Mitä sä rageet? Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen*. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.
- Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M., Pietilä, A-M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. (2013). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. *Hoitotiede*, 25 (4), 291–301.
- Karhu, A. (2018). Check, in check out! Käyttäytymisen tehostettua tukea. Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti. *NMI Bulletin*. 28(4), 4–8.
- Karhu, A., Paananen, M. & Närhi, V. (2021). *Check in check out (CICO) – toimintamalli käyttäytymisen yksilölliseen tukemiseen*. Niilo Mäki instituutti.
- Kauffman, J. & Landrum, T. (2013). *Characteristics of emotional and behavioral disorders of children and youth*. (10. painos). Singapore: Pearson Education South Asia.

- Keinänen, R., Aunola, K., Lerkkanen, M., Poikkeus, A., Nurmi, J. & Kiuru, N. (2011). Vanhemmuustyylien merkitys taidoiltaan erilaisten lasten sosiaalisessa kompetenssissa. *NMIbulletin*, 21(3), 15–33.
- Keltinkangas-Järvinen, L. (2015). *Temperamentti- ihmisen yksilöllisyys*. 5. painos. WSOY.
- Keltinkangas-Järvinen, L. (2010). *Temperamentti ja koulumenestys*. 3. painos. Juva.
- Kerola, K & Sipilä, A-K. (2017). *Haastava käyttäytyminen- muutoksen mahdollisuuksia*. Valteri: Grano Oy.
- Kokkonen, M. (2010). *Ihastuttavat, vihastuttavat tunteet. Opi tunteiden säätelyn taito*. Jyväskylä: PS-kustannus
- Kumpulainen, K., Mikkola, A., Rajala, A., Hilppö, J. & Lipponen, L. (2014). Positiivisen pedagogiikan jäljillä. Teoksessa L, Uusitalo-Malmivaara (toim.), *Positiivisen psykologian voima*. (s. 199–215). (ePub-versio). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kuppens, S., & Ceulemans, E. (2019). Parenting styles: A closer look at a well-known concept. *Journal of child and family studies*, 28 (1), 168–181. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1242-x>
- Käytöshäiriöt (lapset ja nuoret). Käypä hoito -suositus. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen lastenpsykiatriyhdistyksen, Suomen nuorisopsykiatrisen yhdistyksen ja Suomen Psykiatriyhdistyksen Nuorisopsykiatrian jaoksen asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 2018 (viitattu 25.1.2022). Saatavilla internetissä: www.kaypahoito.fi
- Laajasalo, T. (2016). Hiljennä häirikkö hyvällä- tutkittua tietoa käyttäytymisongelmien ehkäisystä. Teoksessa A, Ahtola (toim.), *Psyykinen hyvinvointi ja oppiminen* (s. 147–162). Jyväskylä: PS-kustannus
- Lahtinen, A. & Rantanen, J. (2019). *Tunnetaidot opetustyössä. Opas haastaviin tilanteisiin*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lanas, M. & Brunila, K. (2019). Bad behaviour in school: a discursive approach. *British Journal of Sociology of Education*, 40 (5), 682–695. <https://doi.org/10.1080/01425692.2019.1581052>
- Leinonen, J. (2004). Vanhemmuus lapsen kasvuympäristön osana. *Psykologia*, 39(3), 176–195.
- Leskisenoja, E. (2017). *Positiivisen pedagogiikan työkalupakki*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Määttä, P. & Rantala, A. (2016). *Tavallisen erityinen lapsi*. (2. Painos, ePub-versio). Jyväskylä: PS-kustannus.

- Nurmi, P. (2013). Lupa tunteisiin. Teoksessa P, Nurmi. (toim.), *Lapsen ja nuoren viha*. (s. 15–24). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Nurmi, P. & Schulman, M. (2013). Aikuinen lapsen vihan peilinä. Teoksessa P, Nurmi (toim.), *Lapsen ja nuoren viha*. (s. 29–46). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Opetushallitus (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki: Next Print Oy
- Opetusministeriö (2002). *Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto*. Haettu osoitteesta: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80886/opmtr13.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- O'Regan, F. (2013). *Haastava käytös. Käytännön neuvoja ja menetelmiä, miten ymmärtää ja käsitellä haastavasti käyttäytyvää lasta*. (A-K. Virtanen, suom.) Kouvola: Solver palvelut oy.
- Parviainen, T. (2019). Ympäristö voi olla heikkous tai voimavara. *Autismi-lehti*. 4/2019
- Peltonen, A & Kullberg-Piilola, T. (2005). *Tunnetaitoja perheelle ja kasvattajalle*. Helsinki: Lasten keskus.
- Perusopetuslaki (21.8.1998/628). Viitattu 20.2.2022.
- Puustjärvi, A., Voutilainen, A. & Pihlakoski, L. (2018). Mitä on ADHD? Teoksessa K, Berggren. & J. Hämäläinen. (toim.), *ADHD- käsikirja*. (s. 13–39). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Röning, T. (2013). Aikuinen mallina ja vihan hallinnan opettajana. Teoksessa P, Nurmi (toim.), *Lapsen ja nuoren viha* (s. 149–162). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Sandberg, E. & Harju-Luukkainen, H. (2017). ”Opettajan asenne heijastui suoraan oppilaan koulumenestykseen” Riittävät ja riittämättömät tukitoimet koulussa ADHD-perheiden näkökulmasta viime vuosien aikana. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti*, NMI Bulletin, 27 (2), 25–39.
- Siiskonen, T., Lerkkanen, M-K. & Savolainen, H. (2019). Oppimisen tukeminen. Teoksessa T, Ahonen., M, Aro., T. Aro, M-K, Lerkkanen. & T, Siiskonen. (toim.) *Oppimisen vaikeudet*. (s. 78–101). (e-pub-versio). Niilo Mäki instituutio.
- Sivola, J., Närhi, V. & Savolainen, H. (2018). Kasvatuksellisesta pienluokasta yleisopetukseen: Käyttäytymishäiriöiden erityisen tuen toimintamalli ja sen tuloksellisuus. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti*, NMI Bulletin, (28), 35–51.

- Savolainen, H., Närhi, V. & Savolainen, P. (2019). Myönteisten käyttäytymismallien tukeminen opetuksessa. Teoksessa T, Ahonen., M, Aro., M-K, Lerkkanen. & T, Siiskonen. (toim.), *Oppimisen vaikeudet*. (s.194–205). (e-pub-versio). Niilo Mäki instituutti.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2012). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittelyminen Suomessa. Helsinki. Haettu osoitteesta: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Uusitalo-Malmivaara, L. & Vuorinen, K. (2016). *Huomaa hyvä. Näin ohjaat lasta ja nuorta löytämään luontevahvuutensa*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Viljamaa, J. (2009). *Mitä minä teen tämän lapsen kanssa? Haastavan lapsen kasvatus*. Helsinki: Minerva.
- Vilkka, H. (2021). *Tutki ja kehitä*. (5. päivitetty painos, ePub-versio). Jyväskylä: PS-kustannus.